
Đuro Vidmarović, prof.
Ogranak MH Kutina
dvidmarovic@a1net.hr

Primljeno/Received: 11. VIII. 2024.
Prihvaćeno/Accepted: 25. VIII. 2024.
Esej
Essay
DOI: 10.47325/zj.7.8-9.6

UDK 821.161.2.09

POVIJEST MINULIH LJETA (PREMA IPATIJEVSKOM LJETOPISU)²⁶⁸

Svatko koga zanima nacionalna povijest i tisućugodišnja tradicija njezine predaje, te njezino oživotvorenje u pisanoj riječi, poznaje najstariji spomenik ukrajinske književnosti (*Povijest minulih ljeta*) koji su stvarali u XI. i do početka XII. stoljeća Nestor i drugi ljetopisci. Međutim, *Nestorov ljetopis*, prema *Ipatijevskom ljetopisu*, koji, za razliku od *Lavrentijevskog ljetopisa*, ima uočljivo ukrajinsko podrijetlo, nije objavljen do 1990. godine, dok je u Rusiji bio objavljen zadnji puta 1871. godine. U ovom izdanju čitatelj može vidjeti istovremeno izvorni tekst *Ipatijevskog ljetopisa* i prijevod na suvremeni ukrajinski jezik. Također, ovo je prvi pokušaj da se epske priče iz ljetopisa prikažu kao ukrajinski ep u stihovima iz razdoblja Kijevske Rusi. Uz pomoć marljivog prevoditelja Vasilja Jaremka doći ćemo do izvora ukrajinske povijesti, do temelja ukrajinske državnosti i narodnosti.

PO NARUDŽBI VJEČNOSTI

Ukrajinski narod ima drevnu književnu tradiciju. Ona traje preko 1000 godina i, čini se, počela se oblikovati još davno prije pokršćavanja. Ali danas ćemo razgovarati, ne o legendarnim djelima kao što su *Velesova knjiga* ili *Askoldov ljetopis*, već o stvarnom spomeniku pismenosti ukrajinskog naroda – najstarijem ukrajinskom ljetopisu i najstarijem ljetopisu onih istočnoslavenskih naroda (Rusa i Bjelorusa) koji sebe smatraju nasljednicima kulture Kijevske Rusi IX. - XIII. stoljeća, njezine arhitekture, slikarstva, pismenosti (književnosti). Oni su ovu

---

²⁶⁸ Veći dio ovoga eseja objavljen je na web-stranicama Portal Hrvatskog kulturnog vijeća. Ovdje je esej nešto skrćen te dodani neki manji dijelovi. <https://www.hkv.hr/izdvojeno/komentari/dvidmarovic/28841-d-vidmarovic-povijest-minulih-ljeta-prema-ipatijevskom-ljetopisu.html>

kulturu usvojili i iz nje izrasli te na njezinim temeljima počeli stvarati vlastitu kulturu. Naziv ovog spomenika je *Povijest minulih ljeta*. Izvornik se nije sačuvao. Nakon što je tatarsko-mongolska horda oslabila i prestala biti jarmom, ljudi koji su se bavili knjigama u našoj zemlji (*knjižniki*) počeli su obnavljati kulturni život. Tražili su djela nastala od XI. do XIII. stoljeća koja nisu bila uništena tijekom tatarske okupacije. Marljivo su ih prepisivali da se ne prekine nit narodnog sjećanja – legende i stvarnost duboke davnine.

Autor djela *Povijest minulih ljeta* bio je Nestor Ljetopisac (1056.-1114.) koji je živio kasnije od bizantskog cara Konstantina VII. (Konstantin VII. Porfirogenet (grč. Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος, Kōnstantīnos ho Porphyrogénētōs) (Carigrad/Konstantinopolis, rujan 905. - Carigrad, 9. studenoga 959.) bio je cara Bizanta – Istočnog Rimskog Carstva od 945.-959., te pisac. Značajan je kao autor nekoliko djela velike povijesne vrijednosti). Napisao je neke od najstarijih staroukrajinskih spisa. Najpoznatije mu je djelo *Povijest minulih ljeta* u kojem opisuje početke razvoja srednjovjekovne ukrajinske države Kijevske Rus' i „Povijest minulih ljeta (staroslavenski: Повѣсть вѣмѣяньныхъ лѣтъ; ruski: Повесть временных лет; ukrajinski: Півість временних літ; bjeloruski: Апавесць мінулых часоў) je najstariji staroukrajinski ljetopis. Nastajao je krajem XI. i početkom XII. stoljeća u Kijevo-pečerskoj lauri. Poznat je i kao „Primarna kronika“ i „Nestorova kronika“, po piscu monahu Nestoru.

Osim toga napisao je Život svetog Teodozija i Čitanja o kneževima Borisu i Glebu. Iz njegovog je života poznato samo da je 1073. postao monahom u Kijevo-pečerskoj lauri, te da je, zajedno s drugom dvojicom monaha, uspješno ispunio zadatak pronalaska relikvija svetoga Teodozija. Pretpostavlja se da je podržavao kneza Svjatopulka II. i njegovo snažnije oslanjanje na skandinavske vladare, te da se protivio bizantskom utjecaju na Kijev.²⁶⁹ Nas, naravno, osobito zanima Nestorovo djelo *Povijest minulih ljeta*. Termin „povijest“ ovdje ne treba prevoditi latinskim pojmom *historia*, -ae f., jer je u navedenom djelu riječ o književnom žanru, što znači da bi najbliža kao prijevod bila hrvatska riječ „povjesnica“.

²⁶⁹ Nestor, hagiograf i ljetopisac Kijevske Rusi (? , druga polovica XI. st. – ?, početak XII. st.). Monah Kijevsko-pečerske lavre. Autor *Žitja Borisa i Gleba* (*Žitje Borisa i Glēba*) i *Žitja Teodosija Pečerskoga* (*Žitje Feodosija Pečerskago*), iz kojega se vidi da je bio zaređen u Kijevsko-pečerskoj lavri za vrijeme igumana Stefana (1074.-78). Visoko obrazovan, proslavio se kao vjerojatni autor dijela i priređivač cijeloga ljetopisa *Povijest minulih godina* (*Pověst' vremjan'nyh' lēt*), poznatoga i pod nazivom *Nestorov ljetopis*, koji obuhvaća razdoblje od polovice IX. do početka XII. st.; do nas je došao u tri prijepisa, od kojih je najstariji Lavrentjevski iz 1377. Od toga ljetopisa počinje, po mišljenju književnih povjesničara, ukrajinska pisana književnost. U suvremeno doba postoje određene kontroverze oko Nestorovog autorstva *Povijesti minulih ljeta*. Tradicionalna historiografija pripisuje mu to djelo najcjenjeniju kroniku Kijevske Rusi, zbog koje je dobio nadimak „kroničar“. No, nekoliko suvremenih znanstvenika zaključilo je da on nije autor, jer se *Kronika* i poznata Nestorova djela jedva podudaraju, a često su i proturječna u smislu stila i sadržaja. Vjerojatniji kandidat za autora je Sylvester iz Kijeva, hegumen (opat) samostana Svetog Mihovila u Vydubychi (selo u blizini Kijeva).

Prva redakcija *Kronike* je Nestorova iz 1113. godine. Sastavljen i najmanje triput prepisivan, redigiran zadnji puta otprilike 1118. ili 1119. godine – koja je prerada prve, urađena po nalogu velikoga kneza Kijevske Rus'i, Volodimira Monomaha (1113.-1125.). Središnji motiv *Kronike* je jedinstvo Kijevske Rus'i, glorifikacija kršćanstva, a samo djelo je sastavljeno na osnovu trinaest različitih izvora. Kronika prati srednjovjekovnu ukrajinsku Državu od njenog nastanka do početka XII. st. odnosno 1110. godine, a kroz cijeli se *Ljetopis* provlači ideja o neophodnosti složnog djelovanja rus'kih kneževa (pojam se ne odnosi na današnju državu Rusku Federaciju) protiv zajedničkih neprijatelja i prestanak međusobnih sukoba među njima. *Ljetopis Povijest minulih ljeta* potkraj XIV. i početkom XV. stoljeća bio je star već tristo godina i tražio je novo „reizdanje“, znači prepisivanje. Takvo „reizdanje“ pojavilo se u dva primjerka. Prvi se primjerak pojavio 1377. god. i danas je poznat pod nazivom *Lavrijentijevski ljetopis*, a drugi je nastao ne kasnije od drugog desetljeća XV. st. i poznat je kao *Ipatijevski (Ipatski) ljetopis*. Ovi ljetopisi nisu istovjetni ni po nazivu ni po sadržaju. Još je slavist O. O. Šahmatov primijetio da, bez obzira na to što je *Ipatijevski ljetopis* nastao nekih 40 godina kasnije od *Lavrijentivskog*, mnoga su mjesta u *Ipatijevskom rukopisu* starija od istih u *Lavrentijevskom*. Do sada se tradicionalno davala prednost *Lavrentijevskom ljetopisu*, a u njemu su nepostojeće podatke prenosili iz *Ipatijevskog ljetopisa*. U Ukrajini su koristili usluge ruskih znanstvenika i prevoditelja. Vlastitog izdanja u izvorniku, bilo kojeg od ovih ljetopisa, ili njihovog prijevoda do početka 80-tih godina XX. stoljeća nije bilo. Nije postojao ni pokušaj interpretacije spomenika u kontekstu povijesti ukrajinskog naroda. U međuvremenu su ruski znanstvenici prije Oktobarske revolucije i sovjetskog razdoblja već pripremili i izdali 37 tomova zbirki ruskih ljetopisa. Još 1950. u seriji *Spomenici književnosti* (ruske op. prev.) objavili su dvosveščano akademsko izdanje *Povijest minulih ljeta* prema *Lavrentijevskom ljetopisu* iz 1377. god. (tekst, prijevod, komentar, znanstveni aparat), dok je u Ukrajini situacija izgledala tužno i njezino je rješavanje prolazilo s velikim komplikacijama.

Prvi pokušaji znanstvenog proučavanja ljetopisa iz vremena Kijevske Rusi povezani su u Ukrajini s imenima M. Maksimovića, M. Kostomarova, I. Franka, O. Potebnje, M. Gruševskog i ostalih poznatih znanstvenika. Postavljalo se pitanje o glazbenoj strofi koja je primijenjena u stihovanim pričama *Povijesti minulih ljeta* (Franko, Potebnja). Imamo primjere poetskog prepjeva najstarijeg ljetopisa (Franko, Oles), tumačenja odvojenih mjesta itd. U sovjetsko vrijeme među ukrajinskim znanstvenicima, koji su se ozbiljno bavili ljetopisima Kijevske Rusi, usamljena je pojava L. Mahnovca. Godine 1980. prvi pokušaj prepričavanja za djecu *Povijesti minulih ljeta* učinio je pokojni Viktor Bliznec u raskošnom izdanju izdavačke kuće *Veselka* (1982.). Njegovo prepričavanje ispunilo je svoj zadatak i svrhu i bilo je uistinu kulturni događaj. Ali treba reći otvoreno da je prevoditelj uglavnom prepričavao ruske prijevode, samo ponekad koristeći izvornik, zbog čega je došlo do nekih propusta.

Na znanstvenom prijevodu cjelovitog teksta *Litopisca Ruskog (Povijest minulih ljeta, Kijevski ljetopis, Haličko-Volinjski ljetopis)* radio je gotovo četvrt stoljeća L. Mahnovec. O onome što je prošao kako bi došlo do objavljivanja ovoga prijevoda, može pričati jedino on sam. Ipak, njegov je znanstveni prijevod ugledao svijet puno kasnije, ali ne u izdanju Akademije znanosti SSSR-a (*Naukova dumka*), nego u izdanju izdavačke kuće *Dnjipro*. Te okolnosti govore same za sebe. Nedavno je (krajem 20. st.) u izdavačkoj kući *Molodj* objavljena prva knjiga iz serije o junačkoj poeziji *Marsovo polje*, koju je pripremio Valerij Ševčuk. Tu se nalazi i nekoliko poetskih prijevoda epskih odlomaka iz *Povijesti minulih ljeta*.

Što nam donosi ovaj prijevod? Kao prvo, ovo je, čini se, izvanredni pokušaj objavljivanja u Ukrajini, usporedo tekst spomenika i tekst prijevoda. Na takav način, po mome mišljenju, treba objaviti svu našu staru književnost nastalu od XI. do XVIII. st., koja se stvarala na staroukrajinskom, crkvenoslavenskom, grčkom, latinskom, poljskom, staroukrajinsko-književnom, narodnom, približenom narodu i približenom ruskom, te ruskom jeziku. Višejezičnost starog književnog procesa diktira da se prevede sva stara književnost na suvremeni jezik i da se tako vrati suvremenom čitatelju te postane pristupačnijom i razumljivijom za najširi čitateljski krug. To se u svijetu danas radi neprekidno. Tako npr. u Islandu gdje živi oko 200.000 žitelja svake se godine reizdaje korpus od 42 toma staroislandske književnosti nastale do XV. st., s ciljem da to višetomno izdanje bude u svakoj obitelji. Harvardsko sveučilište u SAD-u, na kojem djeluje katedra ukrajinistike, počelo je izdavati knjižnicu od 42 toma *Ukrajinskog dosekularnog stvaralaštva* (do 1798. god.): 40 tomova izvorne književnosti i dva toma staroukrajinskih prijevoda iz svjetske književnosti. Izvorno naslijeđe (40 tomova) bit će objavljeno u knjigama s tekstovima u tri kolone: prva kolona jezik izvornika, druga engleski, a treća suvremeni ukrajinski jezik. Prvih deset tomova već je objavljeno.

Drugo, bilo koje nezadovoljstvo mogućim nekvalitetnim prijevodom odvojenih ili pojedinih mjesta čitatelj može riješiti uvidom u izvornik, koji sada ne mora posebno tražiti, jer se nalazi pored, s lijeve strane. Čitatelj se poziva na sudjelovanje u prijevodu, ima mogućnost provjeravanja svog poznavanja staroukrajinskog jezika i kritičkim primjedbama može pomoći usavršavanju prijevoda kod reizdanja. Kao treće, prevoditelj je pokušao ne samo ponovo prikazati stari tekst suvremenim jezikom nego i učiniti prvi pokušaj upravo ukrajinskog čitanja *Povijesti minulih ljeta*, i to prema *Ipatijevskom ljetopisu*, koji se u sovjetsko vrijeme nije objavljivao.

Najprije o nazivu *Ljetopisa*. On ima u ukrajinskom prijevodu različito čitanje. Dok su Rusi dali samo jedno čitanje naslova (*Povijest vremenih ljet*), V. Bliznec ga je preveo kao *Povijest minulih ljeta*, M. Brajčevskij *Povijest minuvših ljeta*, a P. Zagrebelnij u predgovoru za prijevod B. Blizneca daje naziv, prilagodivši ga suvremenoj ortoepskoj normi, *Povijest vremenih ljeta*. U ovom slučaju, pisac koji je imao priliku intenzivno raditi na ljetopisima Kijevske Rusi intuitivno je osjetio netočnost varijante „minulim ljetima“. Ima pokušaja da prijevod glasi i *Povijesti*

davnih ljeta. Po mome mišljenju, sve te varijante ili prijevodni oblici, ili su netočni, ili nisu ukrajinski, kao npr. „vremenih lit“.

Prevoditelj je uzeo autentičan naziv spomenika prema *Lavrentijevskom ljetopisu* u kojem se on naziva *Povist vremjanih lit*. Taj naziv u potpunosti odgovara ukrajinskom govoru i ne traži prijevod: u vrijeme kada je nastajao *Ljetopis* iz staroukrajinskog izvornika, *knižniki* su u Ukrajini bili već u potpunosti sudionici ukrajinske jezične stihije. Akademik Šahmatov naziva *Ipatijevski ljetopis* ukrajinskim ljetopisom ne samo zbog sadržaja nego i zbog jezika. Stoga su grafem ... koristili *knižniki* – Ukrajinci najčešće kao „i“, rjeđe „y“, „ji“ i skoro nikada kao „je (e)“. „...“ čita se u starom nazivu kao „i“, apostrof za odvojeni izgovor pojavio se kasnije, zato imamo sačuvan sasvim izvorni naziv „Povist vremjanih lit“. Riječ „vremja“ posve je ukrajinska. Prisjetimo se kod Ševčenka „vo vremja ljute“, kod Grebinke „žartuj poki je vremja“. Pojam „vremja“ uzastopce susrećemo u etnografskim pripovijetkama Hanne Barvinok i ostalih klasika ukrajinske književnosti. „Minuli, minuvši, davnji lita“, u svezi s ljetopisnim vremenskim poimanjem nisu točni. S jedne strane, u *Ljetopisu* se radi, ne samo o davnim, starim, minulim ili minuvšim ljetima nego i za ljetopisca suvremenim ljetima i zbivanjima. S druge strane, postoji još jedan bitan razlog govoriti samo o „vremjanim“ ljetima, a ne o nekim drugim ljetima. Stvar je u tome što su ljetopisac Nestor i njegovi prethodnici koristili različite domaće izvore – starije ljetopisne izvode, epsku poeziju, žitija svetih, zapise, povijesne legende, kao i strane kronike, kronografe, (vremjanike), godišnjake, zbirke, biblijske knjige itd. Proučavajući izvore, oni su se susretali s najrazličitijim kalendarima i brojanjem vremena – „vremjanimi“ ljetima. U jednim izvorima godina je počinjala u ožujku, u drugima u rujnu, pa su zbivanja iste godine bili primorani premještati u sljedeću godinu; ponekad su epsko-poetsku pripovijetku koja je pjevala o sažetim, ili vremenski razvučenim zbivanjima, morali ponavljati u kronikama za svaku godinu, odnosno morali su je podijeliti u zasebne događaje. Kod pažljivog čitanja ljetopisa vidljivo je da ljetopisac nastoji savladati i lunarni i solarni kalendar, usuglasiti indikte sa svakogodišnjim zapisima prema brojenju godina „od stvaranja svijeta“, „od Adama i Eve“, „od potopa“, „od rođenja Kristovog“ itd. Samo u kršćanskome svijetu bilo je poznato oko 200 kozmičkih era i stilova bilježenja vremena. Jednom riječju – „vremjanji lita“! Poznavanje svih kalendara i njihova primjena u ljetopisu ukazuje na široke kulturne veze kijevskih Poljana s drugim narodima, s različitim kulturama i civilizacijama – skandinavskom, europskom, arapskom, azijskom. Uzajamni utjecaji su očigledni, uzajamno djelovanje u svjetskom kulturno-povijesnom kontekstu naglašeno je. Iz prvih ljetopišćevih izjava ogleda se svijest o potrebi povijesnih znanja. On ne razmatra povijesne činjenice i zbivanja u uzročno-posljedičnom kontekstu; mnogo je zbivanja doslovce ispalo i ljetopisci ih očigledno nisu uspjeli pronaći. U njihovoj redakciji, ali i u Nestorovoj redakciji, glavna kategorija postaje „vremja“, u čijem je presjeku i priča o događajima. Za ljetopisca su prošlost i sadašnjost zasebne činjenice, povezane s „vremja“, ali ne u današnjem značenju – s „vremenom“.

Ljetopisac Nestor koristi uglavnom, carigradsku (bizantsku) eru, prema kojoj „vremja“ od „stvaranja svijeta“ do „rođenja Kristovog“ iznosi 5508 godina. Prema aleksandrijskoj svjetskoj eri – 5501 godinu, prema antiohijskoj – 5969 godina itd.

Čini se da je uvođenje pojma „vremjanji lita“ bilo za ljetopisca izlaz iz situacije u kojoj je trebalo pronaći zajednički nazivnik za šaroliko brojanje godina. Pridržavajući se znanstvenih principa prijevoda spomenika, posebno je važno, po mišljenju prevoditelja, podcrtati umjetničku, književnu, poetsku vrijednost djela. Još 1907. Ivan Franko Jakovič po prvi je puta opazio da je priča o napadu Pečenega 972. godine u našem „najstarijem ljetopisu složena kao pjesma koju se iz ljetopisnog teksta može rekonstruirati“.²⁷⁰ Dalje, istražujući *Povijest minulih ljeta*, Franko ne samo da je odredio dvije velike skupine rimovanog teksta u Ljetopisu nego je pokušao odrediti karakteristike ljetopisne poezije: „Istražujući epizodu za epizodom našeg najstarijeg ljetopisa, uvjerio sam se da su skoro sve rimovane, ali ne silabički, već tonički s nejednakom količinom slogova, ali s dovoljno ravnomjernim brojem naglasaka, tzv. glazbenim (‘viršovani rozmir’) u kojem se izmjenjuju pjesme s 3, 4 i 5 naglasaka. Taj rozmir dovoljno dosljedno odgovara rozmiru velikoruskih epskih pjesma, tzv. bilina koje nisu tvorevina velikoruskog plemena, nego prastare rimovane forme, nastale u južnoj Rusi, vjerojatno ne kasnije od 10. st.“²⁷¹

Franko je naveo da je najmanja rimovana mjera stih s dva naglasaka, kao odvojena rimovana cjelina, a dalje s 3, 4 do 5 naglasaka. Ovo se otkriće smatralo „ključem za razrješenje do sada mnogih spornih pitanja, ne samo kod kritike, ili kritičke rekonstrukcije samog teksta u

²⁷⁰ Ivan Jakovič (Jakovyč) FRANKO, Studija o najstarijem Kijevskom ljetopisu (dio prvi), *Sabrana djela u 50 tomova*. Tom VI., Naukova dumka, Kijev, 1976., str. 10. Ivan Jakovič Franko (27. kolovoza 1856. - 28. svibnja 1916.) bio je ukrajinski pjesnik, pisac, društveni i književni kritičar, novinar, prevoditelj, ekonomist, politički aktivist, doktor filozofije, etnograf i autor prvih detektivskih romana i moderne poezije na ukrajinskom jeziku. Zanimljivo da je godine 1891. Franko pohađao Franz-Josephs-Universität Czernowitz (gdje je pripremio disertaciju o Ivanu Vyshenskom), a potom je pohađao Sveučilište u Beču kako bi obranio doktorsku disertaciju o duhovnoj romansi *Barlaam i Josafat* pod mentorstvom hrvatskog slavista Vatroslava Jagića, koji je smatran najvećim poznavateljem slavenskih jezika u to doba. Franko je bio i politički radikal i utemeljitelj socijalističkog i nacionalističkog pokreta u zapadnoj Ukrajini, odnosno tada austrijskoj Galiciji. Politički je djelovao u Austriji. Posebno je bio antimarksistički nastrojen te je u jednom svom djelu marksizam nazvao „religijom utemeljenom na dogmama mržnje i klasne borbe“. Nije želio povezati sudbinu Ukrajine za sudbinu Rusije. Usprkos tomu u sovjetsko doba zbog svojih socijalističkih ideja i djela (posebno poezije – poznata pjesma protiv radničkog ropstva „Kamenjari“ - “Razbijači stijena“) bio je široko promoviran. Osim vlastitog književnog rada, također je prevodio na ukrajinski jezik djela poznatih književnika, kao što su William Shakespeare, Lord Byron, Pedro Calderón de la Barca, Dante Alighieri, Victor Hugo, Adam Mickiewicz, Johann Wolfgang von Goethe i Friedrich Schiller. Njegovi su se prijevodi pojavili na pozornici kazališta „Ruska beseda“. Zajedno s Tarasom Ševčenkom imao je golem utjecaj na modernu književnu i političku misao u Ukrajini. Ivan Jakovič Franko, https://en.wikipedia.org/wiki/Ivan_Franko (2. IV. 2024.).

²⁷¹ Isto, str. 10-11.

mnogobrojnim segmentima do sada tamnog i nerazumljivog, ali, također razlikovanja prvobitnih dijelova od kasnijih dodataka, koji, ili kvare tu rimovanu formu, ili su napisani očigledno u prozi, daju suvišno ili ponavljaju već rečeno, zamagljuju smisao, ili objašnjavaju ono što se činilo nejasnim za kasnijeg čitatelja ili urednika.²⁷²

Ivan Franko Jakovič, kako se to danas kaže, „patentirao je“ svoje otkriće, ali ga uvesti, odnosno realizirati, nije u potpunosti stigao, iako je radio na *Ljetopisu* do posljednjeg dana svog života. Cilj njegova istraživanja bio je „objavljivanje najstarijeg Kijevskog ljetopisa u prvobitnom rimovanom obliku“, uz dodatak kritičkog, povijesnog i književnog aparata.²⁷³ Franko je izdvojio dio rimovanih tekstova u *Ljetopisu* i napravio vlastiti prepjev suvremenim stihovima. Ovaj prijevod je u duhu Jakovičevih studija. Prihvativši njegovo mišljenje o tome da su ljetopisne epske priče – rimovana djela i da je to najstarija književna poezija ukrajinskog naroda, prevoditelj je došao do nekoliko novih spoznaja. Prilikom proučavanja teksta pada u oči prenapućenost veznika „i“. Prevoditelj je prepisao odgovarajuće tekstove kao odvojene rečenice od „i“ do „i“. Kao primjer navest ću odlomak iz teksta zapisanog u *Ljetopisu* pod godinom 993.:

*Ide Volodimir na Hrvate. Vrativši se iz rata hrvatskog,
I Pečenezi dođoše s one strane Sule, Volodimir im se suprotstavi,
I stao Volodimir s ove strane, a Pečenezi s one,
I nije smio na stranu onu,
I oni na stranu ovu.
I došao knez pečeneški k rijeci,
I pozvao Volodimira,
I reče mu...*

Na hrvatskome jeziku bolje bi zvučalo ovako (op. prev.):

*Išao Vladimir na Hrvate.
I nakon povratka iz rata hrvatskog,
Pečenezi mu dođoše s one strane Sule.
I suprotstavi im se Vladimir.
I stao Vladimir na stranu onu,*

---

²⁷² Isto, st. 11.

²⁷³ Isto, str. 520.

I stali oni na stranu ovu.

I došao knez pečeneški k rijeci,

I pozvao Vladimira.

I reče mu...

Bez sumnje, pred nama je početak rimovanja. Ritmička slika, jasna organizacija poetske fraze. Veznik „i“ (u nekim slučajevima „?“; hrv. „I“) svojevrsna je jedinica organizacije poetske fraze. Sintaksički paralelizam s takvim sredstvom poetskog jezika kao što je „krajegranije i krajestročije“, što znači kraj retka, poznat je u Ukrajini – Rusi u XI. st., a tzv. glazbeni rozmir bez ikakvih hipotetskih preuveličavanja smijemo smatrati početkom nastanka rimovanja u Ukrajini već u razdoblju Kijevske Rusi. To dovoljno govori o našoj najstarijoj književnoj poeziji.

U oblikovanju ove poezije imala je mjesto i značenje ne samo narodno-poetska tradicija plemena Poljana nego i biblijska poezija, njen ritam i metar. *Biblija* je bila knjiga za svakodnevno čitanje svakog *knjižnika* u našoj zemlji, on je s njom počinjao i njome završavao svaki dan svoga života. Obilno citiranje biblijskih psalama, pjesama i Solomonovih pripovijedaka, aforizama iz različitih starozavjetnih knjiga, uvjerava nas u to da je *Biblija* bila obilan izvor za formiranje slikovno-umjetničkog razmišljanja naših prvih stihotvoraca. Ipak, poezija koju nalazimo u ljetopisima nije oponašanje. Ona se već našla na tom stupnju povijesnog razvoja kada se više ne ugledava na ranije biblijske izvore iz kojih je izrasla, već u narodni temelj, kamo je trebala doći, prožeti ga i posijati nove klice. U intonacijama ljetopisne rimovane literature osjećamo recitiranje, ritam i melodiku ukrajinskih narodnih duma. Neke epske pripovijetke su uistinu napisane s nejednakom količinom slogova „dumskim stihovima“. Kao neponovljivo narodno blago, ukrajinski nacionalni intonacijski fond pojavljuje se u ljetopisnoj poeziji već oblikovan, ili u stadiju aktivnog formiranja.

Čitajući *Ljetopis*, moramo biti svjesni da pred nama ipak nije izvorni tekst s jezikom početka 12. stoljeća., nego prijepis ukrajinskog *knjižnika* iz 15. stoljeća, učinjen 300 godina nakon nastanka izvornika. U to vrijeme već je više od 100 godina postojala i djelovala tradicija staroukrajinskog književnog jezika.²⁷⁴ Cijele skupine riječi iz starobugarskog i jezika Kijevske Rusi zamjenjivale su se ukrajinskim leksikom koji se razvio u XV. stoljeću. S punim pravom možemo smatrati *Ipatijeovski prijepis* i kao spomenik ukrajinske pismenosti na početku XV. st. Međutim, zamjena određenih leksičkih spojeva koju je učinio prepisivač izobličuje prvobitnu poetsku melodiju teksta i približava ga zvuku duma što je, vjerojatno, već bilo blisko *knjižniku*. Tako npr. poznati ruski znanstvenici Buslajev i Afanasjev, govoreći o Bojanu, ističu da je bio nalik „kasnijim banduristima, kobzarima i guslarima“.

²⁷⁴ To je književni jezik koji se oformio nakon propasti Kijevske Rusi.

Nažalost, danas ne znamo kako ispravno čitati davni ljetopisni tekst, čak i u redakciji iz 15. stoljeća; nemamo manje-više pristojnog znanstvenog rada koji bi nas uveo u svijet povijesne ortoepije. Znanošću još ne razjašnjena pitanja zamagljuje ne samo znanstveni problem nego i naš način povijesnog razmišljanja, što ide na uštrb nacionalne svijesti. Zašto na to moramo podsjećati današnje čitatelje? Jer danas nisu rijetki publicistički, pseudoznanstveni radovi označeni agitacijom, u suštini usmjereni protiv same ideje zajedničke kolijevke triju bratskih naroda, kako bi kod naivnog čitatelja posijali sumnju je li ta kolijevka uopće postojala, a ako i jest, je li bila zajednička? Nekoga nevjerojatno zanima koga su prvoga stavili u tu kolijevku, tko je prvi iz nje izašao i stao na vlastite noge, jer nikako ne mogu bez „prvog“, „starijeg“, ne razmišljajući da kult jednog, „izabranog naroda“ je isto toliko odvratn kao i kult ličnosti. To dovodi do toga da na ulogu prvog i jedinog vlasnika kolijevke pretendira jači. Težnja za prioritetom, posebice diktatorskim sredstvima, putem prisvajanja monopolnog prava na „jedino moguće“ i „jedino istinite“ znanstvene zaključke, danas nije rijetkost. Navest ćemo primjer. Uzmite monografiju lenjingradskog jezikoslovca I. M. Tolstoja *Povijest i struktura slavenskih književnih jezika*, objavljenu u izdavačkoj kući *Znanost* 1988. Ne morate otvoriti knjigu, samo pogledajte zadnje korice i vidjet ćete reklamni natpis i jedini citat:

Budući da je ruski književni jezik moderniziran i rusificiran oblik crkvenoslavenskog jezika, on je jedini izravan nasljednik općeslavenske književne tradicije, čiji je početak kod prvoučitelja slavenskih, znači na kraju epohe praslavenskog jedinstva.

N. S. Trubeckoj.

O kojoj kolijevci onda može biti riječ? Završila je epoha praslavenskog jedinstva – i počeo „jedini“ ruski književni jezik. A ukrajinski, bjeloruski književni jezik? Očigledno, prema mišljenju učitelja Trubeckoj i učenika Tolstoja, „narječje“, ili „nije postojalo, ne postoji i ne može postojati“, ili je to austrijska ili poljska intriga.

Član-korespondent Akademije znanosti RSSFR Trubačov objavio je članak pod rječitim naslovom *Slaveni. Jezik i povijest*, u kojem je izrazio iskreno negodovanje: „Dolazi do toga da je danas u znanstvenoj literaturi, pa i u društvu, ojačalo mišljenje o tome kao da nije lijepo nazivati našu početnu pismenost i njezin jezik ruskim, zato što je to opće jezično naslijeđe i kultura, ne samo Rusa nego i Ukrajinaca i Bjelorusa.“ (*Pravda*, br. 87, 27. ožujka 1987.). On želi nazivati početnu pismenost jedino velikoruskom.

Ali dovoljno o publicistici. U tom žanru odgovor je dao na sve današnje nespretne pokušaje pseudoideologa znanosti S. Grečanjuk u feljtonu *Trubačov ide na 'mi'* (*Vitčizna*, br. 12, 1988.). Ovdje je očigledno da valja uravnotežiti mišljenja, citirajući druge, neporecive autori-

tete ruske znanosti. Tako ruski jezikoslovac Buslajev tvrdi da se ukrajinski jezik razlikuje od ruskog „neovisnošću svojih etimoloških oblika u deklinacijama i konjugacijama oblika starijih od oblika velikoruskog jezika“. Ruski povjesnik Solovjov u trećem tomu *Povijesti Rusije* kaže kategorično: „Pripovijetka ukrajinskog ljetopisca razlikuje se od Novgorodske kronike bogatstvom pojedinosti, slikovitošću stila, svom živahnošću, svojim može se reći umjetničkim karakterom. Za Volinjsku je kroniku karakterističan, između ostalog, i poetični oblik. Nemoguće je ne vidjeti u tome utjecaj južne prirode, karaktera južnog naroda. Ako se radi o povijesti Suzdaljskog ljetopisca onda je ta povijest suha i taj nedostatak ne pokriva se čak ni snagom narodnog novgorodskog jezika: ona je mnogorječiva i nema tog umjetničkog karaktera, koji je svojstven južnoj ‘tj. ukrajinskoj’ (op. a.) književnosti.“ Dakle, ruski jezikoslovci i povjesničari 19. stoljeća priznavali su kijevsku književnost XI. - XII. st. kao ukrajinsku. Čak Bjelinski, čiji se odnos prema ukrajinskoj književnosti može jedino nazvati negativnim, govorio o *Slovu o vojni Igorevoj* kao o djelu po svome karakteru ukrajinskom i ne boji se najotvorenijih usporedbi: „Slovo o vojni Igorevoj oštro odjekuje južnoruskim podrijetlom. U tome je jeziku nešto mekano, što podsjeća na suvremeno malorusko narječje, posebice bogatstvom grlatih zvukova i nastavcima koji završavaju na meki znak kod glagola sadašnjeg vremena trećeg lica množine. Ali najviše govori u korist južnoruskog podrijetla *Slova* prikazan u njemu svakodnevni način života puka. Osjećamo nešto plemenito i ljudsko u uzajamnim odnosima junaka ove poeme...“ I dalje: „Sve to, ponavljamo, odjekuje u obiteljskom životu, gdje su uzajamni odnosi muža i žene temelje na ljubavi, gdje žena koristi svoja prava u potpunosti. I sve to dijametralno je suprotno sjevernoj Rusi, gdje su obiteljski odnosi divlji i grubi, a žena je vrsta domaće stoke, i gdje ljubav u braku je sasvim stran pojam. Usporedite život malorusijskih seljaka sa životom ruskih seljaka, građana, trgovaca i ostalih staleža, i svi ćete se uvjeriti u pravednost našeg zaključka o južnom podrijetlu *Slova*...“²⁷⁵

I napokon, dopustite još jedan citat. M. P. Dragomanov u članku predstavljenom 1878. u Parizu na književnom kongresu za zaštitu kultura malih naroda (između ostalog članak nije bio uvršten u sabrana djela ovog znanstvenika 1971. zbog u njemu gore citiranih riječi Bjelinskog), je pisao: „Glede Nestorova ljetopisa, *Slova o vojni Igorevoj* itd. ta djela bila su neposredan plod lokalnog života gradova drevne Ukrajine. Znači, s tim djelima započinje ukrajinska književnost, ona nemaju direktan utjecaj na istočnu Rusiju.“ Znači, kako vidimo, novo mišljenje može biti i staro, ali znanstveno ispravno. Znanstveno dokazane istine još u 19. st. bile su ušutkane, zaboravljene, a zatim zamijenjene konjuktivnim tezama vulgarno-sociološkog tipa. Bili su zamijenjeni i metodološki principi proučavanja pojava u prošlosti. U 19. su stoljeću najprije uspoređujući dva naroda, recimo ukrajinski i ruski, polazili od toga da ima kod njih samo-

²⁷⁵ Visarion Grigorjevič BJELINSKI, *Sabrana djela*, tom V., Akademija znanosti SSSR, Moskva, 1954., str. 332-333, 348.

bitnog, neponovljivog, izvornog i u pozitivnom i u negativnom smislu. Vulgarnosociološka znanost tražila je samo „zajedničko“, ono što prema njezinu mišljenju „ujedinjuje“, preciznije rečeno što ne izdvaja individualan obraz svakoga. Bjelinski je formulirao psihološko-kulturne crte Ukrajinaca 19. st. iz okolnosti života plemena Poljana X. - XII st., a Rusa iz tradicija Volodimior-Suzdaljeske i Novgorodske Rusi. Tim su putem krenuli i M. Maksimovič i M. Kostomarov u članku o dvije narodnosti, ukrajinskoj i ruskoj, i M. Dragomanov i I. Jakovič Franko. Danas se neke istine moraju tek ustanoviti, a neke vratiti.

Ukrajinski narod može biti ponosan zato što je neposredan nositelj čitave kulture Kijevske Rusi, ali ne traži monopol za sebe, jer ona ima još i kulturne nasljednike u bjeloruskom i ruskom narodu. Od plemena Poljana, koje ljetopisac zove Rus, od „Poljana-Kijana“ proteže se arhitektonska, slikarska, glazbena, književna loza u druga plemena iz kojih se kasnije formirao bjeloruski i ruski narod; po modelu Kijeva formirali su se kneževski „gradovi“ - prijestolnice zasebnih kneževina; iz Kijeva je potekao i ponosan naziv Rus u sjeverne kneževine, gdje je i ostao, a u Kijevu, koji su uništili Tataro-Mongoli, taj se naziv polagano zaboravljao i polako prerastao u novi naziv Rus-Ukrajina. Ali kako je vrijeme odmicalo, starije je ime Rus u potpunosti potisnulo novo – Ukrajina. Pojam Mala Rus i Velika Rus su crkvenog podrijetla. Mala Rus se ne susreće u folkloru za oznaku Ukrajine. Taj su pojam formirali u 14. st. Grci u Carigradu, sukladno svojoj tradiciji, što je dokazao ukrajinski povjesničar S. Šeluhin.

U 13. stoljeću Kijev propada zbog tatara-mongolskog razaranja i prelazi pod vlast haličkih kneževa. Godine 1292. kijevski pravoslavni mitropolit preselio se u Moskvu. Nakon toga haličko-volinjski kneževi domogli su se od konstantinopolskog patrijarha zasebnog mitropolita za svoje zemlje. Patrijarh je nazvao okrug tog mitropolita „Mikro Rosia“, što na grčkom znači mala, izvorna, prijestolnička Rus, zrno iz kojeg malo izrasta u veliko. Poput Grka, koji su Malu Grčku nazivali prijestolničkom Grčkom, a njezine kolonije u Italiji i Siciliji Velikom Grčkom. Pojam o Maloj Rusiji svojim je nastankom povezan neposredno s pravoslavnim stanovništvom i jurisdikcijom pravoslavnog mitropolita. Moskovija se tada nije zvala Rus i takvom je nisu smatrali. Prema Andrusivskom ugovoru Kijev je iz sastava Male Rusi izdvojen 20. listopada 1775. god., izdan je Carski ukaz po kojem je grad Kijev trebalo „pripojiti Malorusiji“. Počela je podjela Malorusije na namjesništva, zatim na gubernije, a tek 27. ožujka 1853. pojavio se zakon koji je tražio „obnavljanje starih granica Malorusije“. Tako je postepeno crkveno-administrativni naziv Malorusija postao administrativni naziv, ali etnografski nikada nije bio. Velika Rus također nije etnografski naziv. To su bile okolne zemlje središnje Male Rusi. Pojam Velika Rus doživio je promjenu smisla i počeo se koristiti za označavanje nove državne formacije, kao službeno-administrativni naziv, posebice nakon 1589. kada je Moskva svečano proglašena prijestolnicom Patrijarha i „Trećim Rimom“.

Nešto slično možemo vidjeti na primjeru Rumunjske. Jedna od najudaljenijih rimskih provincija (Romania) zauvijek je sačuvala od Rima dobiveno ime, jezičnu specifičnost, osta-

vila je iza sebe pravo pripadanja u romansku jezičnu obitelj, izuzev jedino prava nazivati Rim svojom prijestolnicom i nazivati njegove povijesne spomenike rumunjskima. Nije samo ukrajinski narod izgubio svoje srednjovjekovno ime. U Europi takvih primjera možemo naći puno.